

СИСТЕМА ІНФОРМАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА: ПРИНЦИПИ СТВОРЕННЯ, ІНФОРМАЦІЙНІ СУКУПНОСТІ

© Валуєв Ю.Б., 2007

Розглянуто управління зовнішньоекономічною діяльністю в його інформаційному значенні, визначено принципи системності, достовірності, своєчасності, відповідно до яких має створюватись система інформації, розроблено класифікацію, яка розкриває інформаційні сукупності в просторі і часі.

The process of management of the external economic activity in his information meaning certain principles of systemetic, reliability, timeliness is considered, according to which the system of the information can be created developed classification, which opens information sets in space and time.

Постановка проблеми. У загальному вигляді вона полягає в тому, що економічна інформація, яка створюється в управлінських службах промислових підприємств багато в чому не відповідає потребам у царині прийняття рішень оперативного, поточного, а значною мірою, і стратегічного режимів управління. Вона недостатньо повна, достовірна та своєчасна, певні інформаційні моделі економічних об'єктів неадекватні складові та змісту самих об'єктів. Моделі, що розробляються в рамках функцій планування та обліку, не досить узгоджені між собою за змістом, а деякі показники мають принципово різну глибину деталізації.

Інформаційну систему загалом та її функціональні підсистеми планування, обліку, аналізу сконструйовано не на принципах, які містять цільові установки саме для цієї дуже важливої складової загальної системи управління.

Більше того, з тими чи іншими уточненнями повторюються в роботах вітчизняних авторів дев'ять принципів бухгалтерського обліку, що перенесені в нашу літературу з виданого в США підручника [1, с. 479–484] і являють собою давно відомі хрестоматійні положення.

Отже, склалася ситуація, коли зовсім або частково відсутня та недостатньо достовірна інформація стосовно складу і змісту однорідних процесів витрат і результатів окремих сфер діяльності підприємства, собівартості продукції тощо.

Проблема повною мірою актуальна, коли йдеться про інформаційне забезпечення процесу управління зовнішньоекономічною діяльністю (ЗЕД), обсяги якої поступово зростають і охоплюють усі сфери підприємства. У цьому напрямку діяльності чітко прослідковуються як позитивні, так і негативні загальні тенденції в інформаційному забезпеченні з усіма впливаючими для системи управління наслідками.

Цілі статті. Метою роботи є спроба підійти до вирішення проблеми розвитку системи інформаційного забезпечення управління процесами ЗЕД. Її завданнями полягають у розв'язанні окремих питань, як і проблему становлять, зокрема:

- підкреслення інформаційної сутності управлінського процесу;
- визначення принципів, на яких має ґрунтуватися система інформації загалом і стосовно ЗЕД зокрема;
- розробка системної класифікації економічної інформації, що розкриває об'єкти ЗЕД за об'єктивно існуючими ознаками, – як її змістовної основи.

Основний матеріал. *Управління як інформаційний процес.* Безумовно, управління промисловим підприємством – це процес впливу спеціально створеної управлінської надбудови на безпосередніх учасників господарської діяльності – колективи цехів, відділів, служб, а через них – на використання ресурсів і створення результатів, тобто на систему економічних об’єктів. Проте персонал, який цей процес здійснює, особливо на рівні функціональних штабних підрозділів, не знаходиться в структурах, у яких ведеться інвестиційна, постачальницька, інноваційна, виробнича та інша діяльність. Вплив здійснюється через інформацію, яка відображає як зміст окремих господарських операцій, так і їх певні інформаційні сукупності. Ведеться цілеспрямована обробка первинної інформації за різними елементами, сферами, видами і напрямками діяльності, узагальнюються ресурси, втрати, доходи і фінансові результати, визначається стан розрахунків із банками, різними контрагентами, персоналом підприємства тощо.

Економічна інформація, що створюється на всіх рівнях і в усіх ланках, дає змогу персоналу впливати на діяльність підприємства у циклічному режимі управління.

На першій стадії циклу змістовно визначені тактичні цілі діяльності переводять в площину кількісних показників, тобто розробляють планові завдання як для підприємства загалом, так і для кожного підрозділу, що проводить відповідну господарську діяльність. Таким чином, виконується функція планування, за допомогою якої в системі управління здійснюється орієнтація підрозділів на економічні цілі підприємства. Змістом функції є суто інформаційний процес, хоча, з іншого боку, вона має директивний, впливовий характер.

Але можливості розвитку, що закладаються в систему планових показників, визначаються під час економічного аналізу, метою якого є створення інформації про стан економіки та резерви підвищення ефективності. Без цього планування якщо й не втрачає сенс, то принаймні знижує свою стимулюючу, визначальну роль у розвитку підприємства.

Інформація про реальний стан економіки створюється в рамках функції обліку. Розрізнена первинна інформація узагальнюється завдяки його методу в інформаційну систему економічних показників з певною мірою її достовірності та адекватності.

І тільки тоді, коли є планова інформація про бажаний стан “поведінки” підприємства та облікова – про реальні процеси і результати діяльності, можна одержати інформацію про відхилення дійсного стану від бажаного, тобто виконати функцію контролю. У найзагальнішому вигляді вона полягає в тому, щоб, по-перше, запобігти проведенню господарських операцій, які не узгоджуються з чинними законодавчими актами, чи недоцільні з економічної точки зору, по-друге, своєчасно визначити наявні відхилення від бажаного стану, створивши умови для здійснення функції регулювання [3, с. 89].

Потрібно зважати, що аналітична функція передуює плановій, більше того, з неї починається поточний цикл управління, нею він і завершається, аналіз знаходиться на стику двох циклів.

Функції контролю та регулювання виконуються, по суті, одночасно, тому що усунення відхилень робиться здебільшого одразу після їх виявлення, а в режимі превентивного контролю вони просто не допускаються.

Отже, цикл управління економічними об’єктами, що інтегрує функції аналізу та планування, обліку, контролю й регулювання, є суто інформаційним, а цілеспрямованість і ефективність його залежить від своєчасності, повноти охоплення об’єкта та достовірності інформації.

Принципи створення системи економічної інформації. Намагаючись визначити принципи, на яких має створюватися і функціонувати система інформації стосовно процесів ЗЕД, ми керуватимемося такими вихідними положеннями.

ЗЕД є часткою сукупного економічного процесу промислового підприємства, окремою в просторі та часі його підсистемою, незалежно від масштабів, складності, будь-яких інших чинників діяльності. Тому усі без винятку характеристики системи інформаційного забезпечення цієї сфери діяльності повинні відповідати характеристикам загальної інформаційної системи.

Такими характеристиками є здатність інформації системно відображати реальні процеси окремих їх груп і підгруп; здатність бути поділеною на складові за певними об’єктивними

ознаками, що розкривають її сукупність із різних боків; можливість спадкоємності показників окремих господарських операцій та їх відповідних однорідних сукупностей в режимах оперативного та поточного управління; здатність інформації, що становить зміст кожної окремої функції, інтегруватися з аналогічною інформацією інших функцій управління.

Створення інформаційної системи ЗЕД має здійснюватися не за ієрархічним підходом до визначення принципів, який передбачає редукцію загальносистемних принципів “рухом донизу”, а прямим їх “тиражуванням” на рівень інформаційних підсистем, що охоплюють відповідні сукупності процесів ЗЕД.

На нашу думку, визначення принципів створення інформаційної системи має здійснюватися згідно з двома законами управління:

- законом необхідного розмаїття, що обумовлює побудову адекватної за складністю системи управління організаційній складності об'єкта управління [4, с. 293–302]; законом інтеграції функцій управління, що передбачає їх зосередження в центрах прийняття рішень [5, с. 35].

У нашому випадку визначальну роль відіграють обидва закони. Склад організаційної структури системи управління, що відповідає складу організаційної структури системи об'єктів управління, тобто закону, обумовлює можливість побудувати дворівневу структуру управління. На її нижньому рівні – у відділах маркетингу, капітальних інвестицій, фінансового забезпечення, постачання, технічного забезпечення, виробництва, збуту, екологічного зосереджуються всі функції: планування, обліку, контролю, аналізу, регулювання, що узгоджується з законом інтеграції функцій.

Отже, виникає перспектива формування інформації стосовно процесів окремих сфер ЗЕД за схемою “відділи-центри управління сферами ЗЕД – сукупність функцій управління – сукупність необхідної і достатньої для їх виконання інформації за основними класифікаційними ознаками”.

У літературі не знайдено принципів створення інформаційної системи як такої, проте стосовно окремих функцій управління вони визначені. Це дає змогу звернутися до принципів, які слугують концептуальними засадами побудови кожної функції управління, та виділити тільки такі, що розкривають її інформаційний аспект.

У [3, с. 130–134] обґрунтовано наголошується, що адекватність планових і облікових моделей економічних об'єктів складу і внутрішньому змісту самих об'єктів є спільним принципом створення інформаційної системи, однак йдеться лише про вже розроблені інформаційні моделі, наповнені конкретними показниками і здатні до практичного застосування. Поза увагою залишилися деякі інші інформаційні угруповання, наприклад, за змістом окремих груп процесів, обсягами та фазами процесів, рівнями управління.

Не визначено принципи формування інформації в процесі ведення контролю. Порівняння планових і фактичних показників діяльності призводить до необхідності розробки специфічної системи відомостей, що мають охоплювати відхилення дійсного стану економічних об'єктів від бажаного стосовно їх змісту, обсягів і фаз окремих і сукупних процесів, центрів впливу на результати, рівнів управління, термінів формування та передачі для виконання функції регулювання тощо.

В [3] не акцентується на суто інформаційній складовій в принципах побудови функцій економічного аналізу та регулювання.

Вважаємо, що прогаліни можуть заповнити три *принципи: системності, достовірності, своєчасності*. Перший принцип містить цільові установки щодо побудови інформаційної системи в просторі. Він передбачає, що її інформаційні сукупності мають ґрунтуватися на дії законів необхідного розмаїття та інтеграції функцій управління. Як результат, системні інформаційні сукупності будуть адекватними системному складу економічних об'єктів, з одного боку, складу похідних від об'єктів організаційних структур управління – з другого, внутрішнім змістовним системним характеристикам економічних об'єктів – з третього.

Два інші принципи націлюють систему на досягнення та підтримання якісних її характеристик як у просторі – достовірність, так і в часі – своєчасність.

Поділ інформації за основними класифікаційними ознаками (див. таблицю) узгоджується з цими трьома принципами, які; на наш погляд, додаткових пояснень не потребують.

Класифікація інформації. У [5, с. 20] міститься класифікація, в якій поділ інформації, що створюється в системі господарського обліку, здійснено за такими ознаками:

- *характером* – на технічну, економічну, соціальну, організаційну;
- *складом економічних об'єктів* – на інформацію стосовно засобів праці, предметів праці, трудових ресурсів;
- *відношенням до сфер діяльності* – на маркетингову, капітального інвестування, фінансового забезпечення, матеріального забезпечення, технічного забезпечення, енергетичного забезпечення, виробничого обслуговування, виробництва продукції, збуту, екологічної безпеки;
- *обсягом* – на інформацію стосовно елементів незавершених операцій, завершених операціях локального характеру, сукупних процесів;
- *часом створення* – на інформацію оперативну, поточну, стратегічну;
- *рівнями* – на інформацію задля рівнів вищої адміністрації, відділів, які здійснюють господарську діяльність, інших відділів, цехів;
- *способом створення* – бухгалтерську, оперативно-технічну.

Такі міркування виникають із цього приводу. По-перше, класифікація обмежується тільки обліковою інформацією, що визначається метою роботи. Осторонь знаходиться інформація, що створюється в межах функцій планування, контролю, економічного аналізу. Це, на наш погляд, суто бухгалтерський підхід, який не передбачає дотримання принципу системності в царині інформаційної забезпеченості процесу управління в широкому її значення.

По-друге, в класифікації за складом економічних об'єктів, з одного боку, нечітко сформульовано ознаку, в якій акцент зроблено саме на їх складі, що в такій редакції передбачає лише простий їх перелік, у кращому випадку – розкриття структури кожного виду ресурсів. З іншого, – економічними об'єктами є насамперед процеси, які наведено в класифікації за відношенням інформації до сфер діяльності підприємства, а також витрати, доходи і результати, що виникають і створюються внаслідок процесів, які в класифікацію за цією ознакою не введено.

По-третє, класифікація за відношенням інформації до окремих сфер діяльності не передбачає формування інформації стосовно ЗЕД. Її в окрему сферу не виділено, оскільки авторський підхід не передбачає поділу процесів підприємства, а відтак і інформації про них на внутрішні та зовнішні. Однак тут існують істотні розбіжності, що визначаються специфікою окремих видів процесів, і це потребує відповідної додаткової інформації.

Слід також мати на увазі, що за певних умов сукупних процесів ЗЕД інтегрує процеси окремих сфер діяльності з усіма організаційними та економічними рішеннями в системі управління. Пропонується, наприклад, визначити фінансовий результат окремих видів ЗЕД [6, с. 8], а це не може вплинути на обсяги та зміст інформації.

Можна виділити також деякі інші прогалини, що існують у розглянутій класифікації. Проте вона розроблена лише як альтернатива, як види – оперативний, статистичний, фінансовий, управлінський, податковий стратегічний. Її автор вважає, що в таких складних побудовах слід використовувати багаторівневий підхід, що ґрунтується на послідовному поглибленні класифікацій, вищих від попередніх рівнів [5, с. 18].

Тому, ставлячи завдання наблизитись до вирішення проблеми покращання інформаційної забезпеченості в управлінні процесами ЗЕД промислового підприємств, ми виходитимемо саме з такого розуміння алгоритму.

Причому в значенні базової приймемо класифікацію інформації за її відношенням до сфер ЗЕД. мається на увазі підприємство з високим рівнем її диверсифікації, що здійснюється в декількох сферах – постачальницькій, збутовій, інноваційній тощо та пов'язаній з ними інвестиційній сфері. Базовою вона є тому, що будь-яка інформація відображає процеси та результати, які відбуваються саме в них. Звичайно, вона розкриває різні аспекти діяльності, і це дає підставу доповнити її такими класифікаціями:

За змістом процесів класифікація деталізує інформацію, визначену в її класифікації за відношенням до окремих сфер діяльності, наповнює її конкретним змістом. Потрібна не взагалі інформація про діяльність кожної сфери, її не можна створити за об'єктивних причин, а інформація стосовно специфічних, однорідних груп процесів, ресурсів, витрат, доходів тощо. Так, інформація щодо матеріального забезпечення може бути поділена на таку, що відображає придбання ресурсів і формування їх первинної вартості; зберігання ресурсів – їх наявності, якісного стану, формування складських витрат; вибуття ресурсів за різними цільовими напрямками та визначення їх собівартості; одержання і надання посередницьких, консультативних послуг; проведення товарообмінних операцій.

За центрами впливу на фінансові показники доцільно класифікувати інформацію на таку, що відображає діяльність підрозділів, які мають статус центрів витрат, центрів доходів, центрів прибутку. Та чи інша цільова орієнтація підрозділів визначає необхідність створення інформації, що дає змогу оцінити їх діяльність за відповідними показниками.

Одна справа, коли цех основного виробництва має статус центру витрат і планова та бухгалтерська інформація відображає обсяги, економічний зміст і цільове спрямування витрат, які знаходяться в зоні його впливу, і зовсім інша, якщо він є центром умовного прибутку, що визначається за допомогою розрахунково-умовних цін. У цьому разі інформаційні потреби стосовно функцій планування, обліку, контролю, аналізу будуть принципово іншими.

За відношенням до функцій управління інформація відповідно поділяється на планову, облікову, контрольну, аналітичну, і пояснення, а тим паче обґрунтування, це не потребує.

Потребує уточнень класифікація за складом економічних об'єктів. Певні акценти в ній зроблено на ефективності використання, стані ресурсів, а також на витрати і результати діяльності.

Деяко змінено назву ознаки, за якою інформацію поділено на таку, що відображає господарські процеси з точки зору завершеності локальних операцій та утворення певних однорідних їх сукупностей. Поділ такої інформації зроблено нами за обсягом і фазами самих процесів. Окрім того, уточнено зміст підстав, які зумовили зміну ознаки. Це інформація, яка відображає: окрему фазу чи декілька фаз ще не завершеної окремої господарської операції; окрему завершену операцію; незавершену сукупність однорідних господарських операцій, наприклад, витрати в незавершеному виробництві; завершену сукупність – витрати на виготовлену продукцію.

Класифікації узагальнено в таблиці, де поєднані базова, так би мовити, класифікація першого рівня і класифікації другого рівня, що її доповнюють і поглиблюють до такої міри деталізації, яка потрібна для побудови конкретних інформаційних моделей процесів, ресурсів, витрат, доходів і результатів ЗЕД відповідно до окремих сфер діяльності.

Класифікація інформації про економічні об'єкти сфери ЗЕД

Класифікації інформації другого рівня, що доповнюють базову класифікацію – ознаки та підстави	Класифікація першого рівня – базова, що стосується інформації окремих сфер діяльності							
	Маркетингу	Капітальних інвестицій	Фінансового забезпечення	Постачання	Технічного забезпечення	Виробництва	Збуту	Екологічної безпеки
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Інформація за змістом – ЗЕД процесів, окремі групи кожної сфери	+	+	+	+	+	+	+	+
2. Інформація стосовно обсягів і фаз процесів:								
• окремих або декількох фаз ще не завершеної окремої господарської операції	+	+	+	+	+	+	+	+
• окремої завершеної операції	+	+	+	+	+	+	+	+
• незавершеної сукупності однорідних операцій	-	+	-	-	+	+	+	+
• їх завершеної сукупності	+	+	+	+	+	+	+	+

1	2	3	4	5	6	7	8	9
<i>3. Інформація стосовно складу економічних об'єктів:</i>								
3.1. Господарських процесів	+	+	+	+	+	+	+	+
3.2. Ресурсів:								
• засобів праці	-	+	-	+	+	+	+	+
• предметів праці	+	+	+	+	+	+	+	+
• трудових ресурсів	+	+	+	+	+	+	+	+
• грошових ресурсів	+	+	-	+	+	+	+	+
• стану ресурсів								
• ефективності використання	-	+	-	+	+	+	+	-
3.3. Витрат:								
• витрат на продукцію	-	-	-	-	-	+	-	-
• витрат діяльності	+	+	+	+	+	-	+	+
3.4. Доходів								
3.5. Результатів:								
• обсягів діяльності в натуральному чи вартісному вираженні	-	+	-	+	-	+	+	-
• прибутку	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>4. Інформація окремих функцій управління:</i>								
• планова	+	+	+	+	+	+	+	+
• облікова	+	+	+	+	+	+	+	+
• контрольна	+	+	+	+	+	+	+	+
• аналітична	+	+	+	+	+	+	+	+
• регульовальна	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>5. Інформація стосовно діяльності центрів впливу на фінансові показники:</i>								
• центрів витрат	+	+	+	+	+	+	+	+
• центрів доходів	-	-	+	+	+	-	+	-
• центрів прибутку	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>6. Інформація за значенням у часі:</i>								
• стратегічна	+	+	+	+	+	+	+	+
• поточна	+	+	+	+	+	+	+	+
• оперативна	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>7. Інформація за рівнем управління:</i>								
• вищої адміністрації	+	+	+	+	+	+	+	+
• відділів і цехів, що ведуть господарську діяльність	+	+	+	+	+	+	+	+
• інших відділів	+	+	+	+	+	+	+	+

Висновки. Зміст основного матеріалу дослідження:

1. Циклічний процес управління діяльністю промислового підприємства, у цьому разі зовнішньоекономічною, що ґрунтується на взаємозалежності функцій планування, обліку, контролю, аналізу, регулювання, – є суто інформаційним процесом. Він потребує системного впорядкування і постійного вдосконалення.

2. Створення та функціонування цієї системи має ґрунтуватися на принципах системності, вірогідності та своєчасності, що визначено автором із урахуванням напрацювань попередників.

3. Змістовними складовими системи є інформаційні сукупності, визначені автором шляхом їх класифікації за важливими для цього випадку ознаками.

Подальші дослідження проблеми доцільно вести з метою переведення класифікацій в площину інформаційних матричних моделей, які адекватні змісту економічних об'єктів, подібні між собою в принципі та адаптовані до можливостей обчислюваної техніки.

1. Нидлз Б. и др. *Принципы бухгалтерского учета* / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл: Пер. с англ. / Под ред. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 496 с. 2. Валувев Б.И. *Возможный подход и классификации системы хозяйственного учета. Классификационный аспект* / Вісн. Львівської комерційної академії. – Серія економічна. – Львів, 2004. – Вип. 16. – 536 с. 3. Рупра О.В. *Облік та аналіз експортно-імпорتنних операцій: Автореф...* дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / Київськ. нац. екон. ун-т. – К., 2005. – 19 с. 4. Шурупов Г.В. *Механизм управления материальным обеспечением деятельности промышленных предприятий: Дис...* канд. екон. наук: 08.06.01/Одесс. гос. экон. ун-т. – Одесса, 2004. – 201 с. 5. Эшби У.Р. *Введение в кибернетику*. – М.: Иностран. лит. 1959. – 432 с. 6. Вершигора Е.Е. *Менеджмент: Учеб. пособие*. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА, 2002. – 283 с.

УДК 657.06.047

Т.І. Владімірова

Закарпатський державний університет,
кафедра обліку і аудиту

ПРОБЛЕМИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

© Владімірова Т.І., 2007

Наведено основні формулювання щодо необхідності та доцільності комп'ютеризації бухгалтерського обліку та фінансових результатів, зокрема, вибору програмного продукту. Сьогодні автоматизація є невід'ємним атрибутом діяльності будь-якого господарюючого суб'єкта незалежно від форми власності, галузі та кількості працівників, а особливо бухгалтерського апарату.

This article includes the main definitions about making the accounting information system; choose special accounting program and technical bases for it. It is very important to test the chosen program at concrete firm to know its technical characteristics and possibilities to install. Nowadays nearly all of economy sphere are automatically planed and it is difficult to imagine some of them without computer.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання важко уявити бухгалтерію, яка б не використовувала комп'ютерної техніки. Ведення бухгалтерського обліку ручним способом в умовах швидких темпів технологічного прогресу вважається не тільки неефективним і архаїчним, але й безперспективним. Актуальність теми дослідження полягає в тому, щоб довести, що використання комп'ютерної техніки дає змогу знижувати трудомісткість роботи бухгалтерів під час визначення фінансового результату діяльності, контролювати правильність господарських операцій, що мають вплив на нього, спрощувати облік всіх господарських операцій, прискорювати оброблення облікової інформації, безперешкодно проводити аналіз бухгалтерських документів, зменшувати обсяги документообігу, використовувати електронні носії первинної інформації. Однак відокремлено розглядати процес автоматизації фінансових результатів від процесу автоматизації всього облікового процесу достатньо важко, оскільки остаточний показник діяльності господарюючої одиниці обов'язково повинен бути взаємопов'язаним із господарськими фактами, що передували його визначенню.

Науково-практична цінність дослідження полягає в тому, щоб запропонувати новітні алгоритми та підходи до автоматизації саме фінансових результатів та провести визначення кола